

**แนวทางการพัฒนารูปแบบและบริการในศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุของ
หมู่บ้านจัดสรร 3 โครงการในเขตเทศบาลเมืองบึงยี่โถ**
**Approaches for Developing Models and Services in Day Centers Within
Three Housing Estate Projects in Bueng Yitho Municipality**

รับบทความ 09/02/2569

แก้ไขบทความ 28/03/2569

ยอมรับบทความ 30/03/2569

เมธาวี ตันวินกุล* ไตรรัตน์ จารุทัศน์

ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Methavee Tanweenukul, Trirat Jarutach

Department of Housing, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

methavee.tanw@gmail.com, trirat.j@chula.ac.th

*ผู้ประพันธ์บรรณานุกรม

บทคัดย่อ

ประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ ส่งผลให้ความต้องการบริการดูแลผู้สูงอายุในระดับชุมชนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่ตั้งอยู่ในบริบทหมู่บ้านจัดสรร งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมและความต้องการในการใช้บริการ รวมทั้งศึกษารูปแบบการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบึงยี่โถ และเสนอแนะแนวทางการพัฒนาบริการให้สอดคล้องกับบริบทชุมชน

การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามผู้สูงอายุจำนวน 315 คน จำแนกตามความสามารถในการดำเนินชีวิตประจำวัน (ADL) และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุ ครอบครัว ผู้เชี่ยวชาญ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ศูนย์ รวมถึงผู้แทนนิติบุคคลหมู่บ้านจัดสรร

ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุทั้งกลุ่มติดสังคมและกลุ่มติดบ้านมีความพึงพอใจต่อการใช้บริการโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการบริหารจัดการและด้านสิ่งแวดล้อม ขณะที่ด้านกิจกรรมและสังคมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง ผลการสัมภาษณ์สะท้อนว่า ผู้ใช้บริการพึงพอใจต่อพื้นที่และการดูแลของศูนย์ แต่พบข้อจำกัดด้านความเหมาะสมของกิจกรรมและบรรยากาศการทำกิจกรรมกลุ่ม รวมถึงเงื่อนไขด้านการจัดการพื้นที่ส่วนกลางและการเข้าถึงบริการในบริบทหมู่บ้านจัดสรร ผลการวิจัยสรุปได้ว่าการพัฒนาศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุควรให้ความสำคัญกับการปรับรูปแบบกิจกรรม และการบริหารจัดการร่วมกับนิติบุคคลเพื่อให้สอดคล้องกับความหลากหลายของผู้สูงอายุและบริบทการอยู่อาศัยในหมู่บ้านจัดสรร

คำสำคัญ: การพัฒนา รูปแบบบริการ ศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ เขตเทศบาลเมืองบึงยี่โถ หมู่บ้านจัดสรร

Abstract

Thailand has fully entered an ageing society, leading to an increasing demand for community-based elderly care services, particularly elderly multipurpose center located within gated housing estates. This study aims to examine the service-use behaviors and needs of older adults, analyze the operational model of the Bueng Yitho Elderly Quality of Life Development Center, and propose service development directions aligned with the community context.

A mixed methods research design was employed. Quantitative data were collected through questionnaires administered to 315 older adults, classified by their Activities of Daily Living (ADL). Qualitative data were obtained from in-depth interviews with older adults, family members, experts, center administrators and staff, as well as representatives of housing estate juristic persons.

The findings indicate that both socially active older adults and homebound older adults reported a high level of overall satisfaction with the services, particularly in terms of management and physical environment. However, satisfaction with activities and social engagement remained at a moderate level. Qualitative findings reveal that while users were satisfied with the facilities and staff care, limitations were identified in the suitability of activities, group activity dynamics, and conditions related to shared space management and service accessibility within gated housing estates.

The study highlights the importance of improving activity design and strengthening collaborative management with housing estate juristic persons to better accommodate the diverse needs of older adults and the specific living context of housing estates.

Keywords: *Elderly Multipurpose Center, service development, housing estates, Bueng Yitho municipality, older adults*

บทนำ

ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์แล้ว และเคลื่อนเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด (Super-Aged Society) โดยมีแนวโน้มจำนวนและสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตามรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2567 ประเทศไทยมีผู้สูงอายุจำนวน 14.3 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ และคาดการณ์ว่าใน พ.ศ. 2576 จะมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 17.6 ล้านคน หรือร้อยละ 26.5 ซึ่งสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรอย่างชัดเจน อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุเป็นตัวชี้วัดที่แสดงถึงภาระของประชากรวัยทำงานในการดูแลผู้สูงอายุ โดยอัตราส่วนดังกล่าวเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ จาก 10.7 ใน พ.ศ. 2537 เพิ่มขึ้นเป็น 31.1 ใน พ.ศ. 2567 หมายความว่า ประชากรวัยทำงานจำนวน 100 คน ต้องรับภาระดูแลผู้สูงอายุถึงประมาณ 31 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, (ม.ป.ป.)) ซึ่งสะท้อนถึงภาระทางเศรษฐกิจและสังคมที่เพิ่มขึ้นต่อครัวเรือนและระบบบริการสาธารณะในทางกลับกัน อัตราส่วนเกื้อหนุนซึ่งใช้วัดจำนวนประชากรวัยทำงานที่สามารถให้การเกื้อหนุนผู้สูงอายุ 1 คนได้ กลับมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ประชากรวัยทำงานประมาณ 3 คน ต้องเกื้อหนุนผู้สูงอายุ 1 คน ซึ่งจากสถานการณ์ที่ประเทศไทยเป็นสังคมผู้สูงอายุนั้นสามารถแบ่งผู้สูงอายุ ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้สูงอายุติดสังคม (Social bound) กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้สูงอายุติดบ้าน (Home bound) กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้สูงอายุติดเตียง (Bed bound) จากจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น ภายในช่วงเวลา 20 ปีข้างหน้า (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2564)

จากการที่ประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น การตั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและศูนย์ดูแลแบบไปแล้วกลับที่เน้นชุมชนเป็นฐาน ศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โถ ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลบึงยี่โถ อำเภอรัญญบุรี จังหวัดปทุมธานี เป็นตัวอย่างสำคัญ เทศบาลได้พัฒนาเป็นศูนย์บริการสุขภาพแบบองค์รวม โดยผสมผสานการรักษาและการป้องกันโรคระหว่างแพทย์แผนปัจจุบันกับแพทย์ทางเลือก รวมถึงบริการกายภาพบำบัดและทันตกรรม การออกแบบบริการสอดคล้องกับบริบทของชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน องค์กรชุมชน และเครือข่ายสาธารณสุขในพื้นที่ ผู้สูงอายุสามารถใช้บริการกิจกรรมดูแลสุขภาพ ออกกำลังกาย กิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพจิตได้ตลอดวัน และยังมีบริการรับ-ส่งผู้สูงอายุถึงบ้านในราคาที่เข้าถึงได้ (เทศบาลเมืองบึงยี่โถ, (ม.ป.ป.)) จากนั้นได้จัดตั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุภายในบริเวณบ้านจัดสรร เพื่อให้บริการฟื้นฟูสุขภาพและส่งเสริมคุณภาพชีวิตในสภาพแวดล้อมที่คุ้นเคยและเป็นมิตร รูปแบบการให้บริการของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเน้นการดูแลผู้สูงอายุในช่วงเวลากลางวัน สร้างกิจกรรมนันทนาการ และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านการทำกิจกรรมกลุ่ม ทั้งนี้ ภายในศูนย์ฯ มีการจัดสรรพื้นที่ให้เหมาะสมกับการพักผ่อนและการทำกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ ห้องกิจกรรม ห้องพักผ่อน และพื้นที่กลางแจ้งสำหรับการออกกำลังกายเบา ๆ (ธรรมบุญ มิตระเทวิน, 2561) การตั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุภายในโครงการหมู่บ้านจัดสรรมีข้อได้เปรียบหลายประการ ได้แก่ความสะดวกในการเข้าถึงบริการสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนเดียวกัน บรรยากาศที่เป็นกันเอง และเอื้อต่อการปรับตัวของผู้สูงอายุ

การขยายศูนย์ดูแลผู้สูงอายุไปยังหมู่บ้านจัดสรรจึงนับเป็นทางเลือกสำคัญในบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากรูปแบบการอยู่อาศัยในหมู่บ้านจัดสรรเป็นลักษณะที่มีความหนาแน่นของประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีบริบทด้านกายภาพและสังคมที่แตกต่างจากชุมชนดั้งเดิม การศึกษาพฤติกรรมและความต้องการของผู้อยู่อาศัยในหมู่บ้านจัดสรรต่อการให้บริการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจึงมีความจำเป็น เพื่อให้เข้าใจรูปแบบการให้บริการการยอมรับ และข้อจำกัดที่อาจเกิดขึ้นในบริบทดังกล่าว ควบคู่กับการสำรวจมุมมองของผู้แทนนิติบุคคลของหมู่บ้าน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการพื้นที่ส่วนกลางและการตัดสินใจเชิงนโยบายภายในโครงการ ทั้งนี้ การประเมินความเป็นไปได้ในการจัดตั้งศูนย์ดูแลผู้สูงอายุภายในหมู่บ้านจัดสรรจำเป็นต้องพิจารณาในหลายมิติ โดยเฉพาะทัศนคติของนิติบุคคลต่อโครงการ ลักษณะทางกายภาพและโครงสร้างของหมู่บ้านที่เหมาะสมต่อการจัดตั้งศูนย์ รวมถึงรูปแบบการลงทุนร่วมระหว่างนิติบุคคลกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้การดำเนินงานสามารถเกิดขึ้นได้จริง มีความต่อเนื่อง และสามารถขยายผลได้อย่างยั่งยืน อันจะนำไปสู่การพัฒนาแบบการดูแลผู้สูงอายุในระดับชุมชนที่สอดคล้องกับสังคมสูงวัยที่กำลังเติบโตในอนาคต (รังสรรค์ นันทกาวงศ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 มีนาคม 2568)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจะมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในระดับชุมชน แต่การพัฒนาศูนย์ในบริบทของหมู่บ้านจัดสรรยังมีข้อจำกัดหลายประการ ทั้งด้านรูปแบบบริการ การบริหารจัดการพื้นที่ส่วนกลาง

และความร่วมมือกับนิติบุคคลของโครงการ งานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินงานของศูนย์ผู้สูงอายุในบริบทหมู่บ้านจัดสรรยังมีจำนวนจำกัด ดังนั้นการศึกษานี้จึงมุ่งศึกษาพฤติกรรมและความต้องการของผู้สูงอายุ รวมถึงวิเคราะห์รูปแบบการดำเนินงานของศูนย์เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนารูปแบบและบริการของศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในบริบทหมู่บ้านจัดสรร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมและความต้องการในการใช้บริการในศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบึงยี่โถ
2. ศึกษาและวิเคราะห์กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อนำรูปแบบและบริการมาปรับใช้
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาบริการให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในหมู่บ้าน

การทบทวนวรรณกรรม

ประเภทของผู้สูงวัยตามความสามารถในการดำเนินชีวิตประจำวัน (ADL)

การประเมินกิจวัตรประจำวัน (Activities of Daily Living: ADL) ใช้เพื่อพิจารณาความสามารถของผู้สูงอายุในการปฏิบัติกิจกรรมพื้นฐานภายในบ้าน โดยอาศัยดัชนี Barthel ADL Index คะแนนรวมเต็ม 20 คะแนน (ณฤดี จันทร์จางกูร, 2557) และจำแนกผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มติดสังคม กลุ่มติดบ้าน และกลุ่มติดเตียง ทั้งนี้ การประเมินครอบคลุมกิจกรรมสำคัญ 10 ด้าน ได้แก่ การลุกย่ำตัว การเคลื่อนไหว การใช้ห้องสุขา การดูแลสุขอนามัยส่วนบุคคล การควบคุมการขับถ่าย การอาบน้ำ การรับประทานอาหาร การแต่งกาย และการขึ้นลงบันได ซึ่งสามารถใช้ประกอบการพิจารณาความต้องการด้านการดูแลและการออกแบบบริการให้เหมาะสมกับศักยภาพของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่ม (Hopman-Rock et al., 2019)

แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมผู้สูงอายุ

แนวคิดการสูงวัยในถิ่นเดิม (aging in place) มุ่งสนับสนุนให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ในที่อยู่อาศัยเดิม หรือพื้นที่ที่คุ้นเคยได้อย่างปลอดภัยและมีคุณภาพชีวิต โดยลดความจำเป็นในการย้ายไปอยู่สถานดูแล แนวคิดนี้พิจารณาได้ 2 ลักษณะ คือการอยู่อาศัยในบ้านเดิมโดยมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับวัย และการย้ายไปอยู่ใกล้ถิ่นเดิมเพื่อคงความคุ้นเคยและเครือข่ายทางสังคม องค์ประกอบหลักประกอบด้วย ด้านสถานที่ ด้านระบบบริการสุขภาพ และด้านการจัดการ การสนับสนุนในชุมชนซึ่งสามารถประยุกต์ใช้กับบริบทโครงการหมู่บ้านจัดสรร ผ่านการจัดบริการและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่อาศัยต่อเนื่องของผู้สูงอายุ (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2567)

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและการออกแบบบริการ

แนวคิดศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุเป็นกรอบการจัดกิจกรรมและบริการเพื่อส่งเสริมสุขภาวะรอบด้าน โดยช่วยเพิ่มโอกาสการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมกับชุมชน และลดความโดดเดี่ยวทางสังคม กิจกรรมสามารถจัดเป็นหมวดสำคัญ 10 ด้าน ได้แก่ นันทนาการ การศึกษา สุขภาพ โภชนาการ ความคิดสร้างสรรค์ สังคมสงเคราะห์ การเยี่ยมบ้าน การส่งต่อช่วยเหลือ การจัดการเฉพาะราย และการดูแลโดยชุมชน ซึ่งเป็นฐานในการพิจารณารูปแบบบริการให้สอดคล้องกับความสนใจและบริบทของผู้สูงอายุ (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2550)

แนวคิดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเยียวยา (Healing environment)

แนวคิดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเยียวยาให้ความสำคัญกับการออกแบบพื้นที่ในฐานะส่วนหนึ่งของการส่งเสริมการฟื้นตัวและคุณภาพชีวิต โดยเน้นสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย สบาย และสนับสนุนการใช้ชีวิตของผู้ใช้พื้นที่ เกณฑ์พิจารณาหลักประกอบด้วย การใช้งานและความปลอดภัย สุนทรียภาพและความสุขสบาย การสนับสนุนทางสังคม การเสริมอำนาจการตัดสินใจ และคุณค่า (โกศล จิณเสถียรทรัพย์, 2561) ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นกรอบพิจารณาคุณภาพพื้นที่และประสบการณ์ของผู้สูงอายุได้

แนวคิดการออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design)

แนวคิดการออกแบบเพื่อทุกคนมุ่งให้อาคารและสิ่งแวดล้อมสามารถเข้าถึงและใช้งานได้โดยคนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม โดยไม่ต้องปรับเฉพาะรายบุคคล หลักการสำคัญ 7 ประการ ได้แก่ ความเท่าเทียมในการใช้ ความยืดหยุ่น ใช้งานง่าย สื่อสารชัดเจน ลดความเสี่ยง

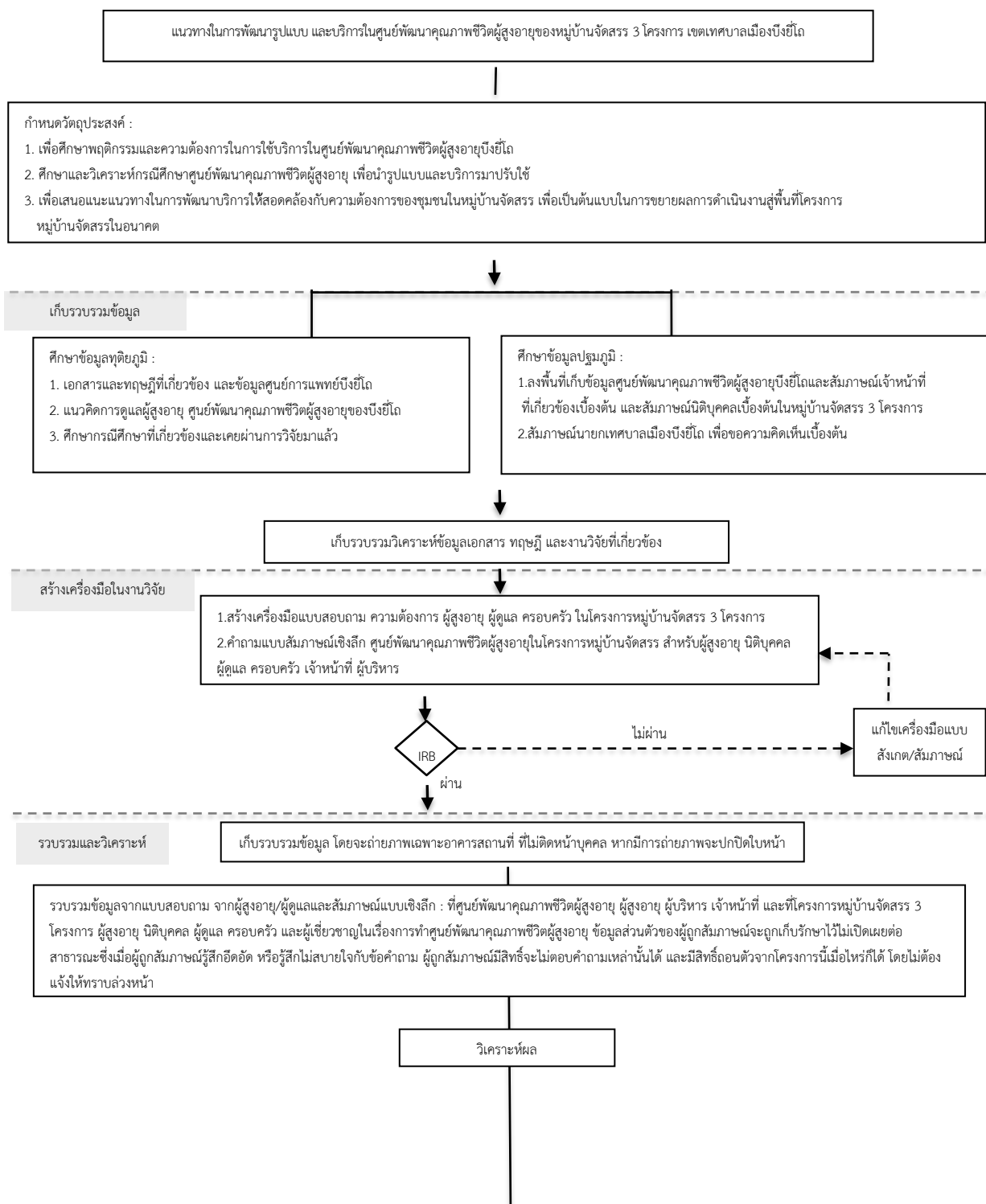
จากความผิดพลาด ใช้แรงน้อย และขนาดพื้นที่เหมาะสมต่อการเข้าถึง (ไตรรัตน์ จารุทัศน์, 2561) ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวสามารถใช้ร่วมกับแนวคิดกิจกรรมและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเยียวยา เพื่อเป็นกรอบวิเคราะห์เชิงคุณภาพด้านบริการและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อผู้สูงอายุในบริบทโครงการหมู่บ้านจัดสรร

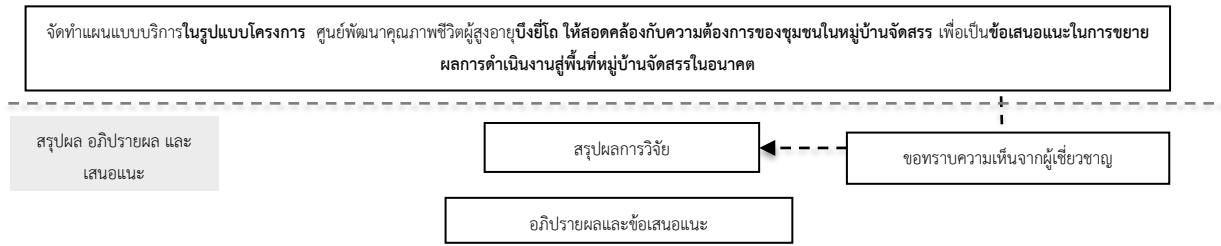
ความหมายของศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ

ศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ หมายถึง ศูนย์บริการในระดับชุมชนที่จัดกิจกรรมและบริการเพื่อส่งเสริมสุขภาพทางกาย จิตใจ และสังคมของผู้สูงอายุ โดยครอบคลุมกิจกรรมด้านสุขภาพ นันทนาการ การเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมทางสังคม (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2550) ในงานวิจัยนี้ คำว่า “ศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ” ใช้ในความหมายเดียวกับ “ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ” ซึ่งเป็นศูนย์บริการที่จัดตั้งในระดับชุมชนเพื่อส่งเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยมีดังนี้

ภาพ 1 วิธีดำเนินงานวิจัย
ที่มา: จัดทำโดย ผู้วิจัย, 2568

ขอบเขตประชากร ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้บริการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ รวมถึงกลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในโครงการหมู่บ้านจัดสรร ซึ่งเป็นบริบทที่มีลักษณะเฉพาะทั้งในด้านโครงสร้างการอยู่อาศัย การจัดการพื้นที่ส่วนกลาง และระบบการมีส่วนร่วมของชุมชน การกำหนดขอบเขตประชากรดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อให้การศึกษาเชื่อมโยงกับบริบทจริงของพื้นที่ และสามารถสะท้อนศักยภาพในการพัฒนาบริการผู้สูงอายุในระดับชุมชนเมืองหรือกิ่งเมืองได้อย่างเหมาะสม กลุ่มประชากรที่อยู่ในขอบเขตการศึกษา ได้แก่

- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในโครงการหมู่บ้านจัดสรรในเขตพื้นที่ตำบลบึงยี่โถ
- ผู้ดูแลหรือบุตรหลานของผู้สูงอายุที่มีบทบาทในการดูแลหรือมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้บริการ
- ผู้แทนนิติบุคคลหมู่บ้านจัดสรร ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการพื้นที่ส่วนกลาง และอาจมีบทบาทสำคัญ

ต่อการพิจารณาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งหรือสนับสนุนศูนย์บริการผู้สูงอายุในอนาคต

- ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบึงยี่โถ ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ตรงในการดำเนินงาน สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบบริการ ความต้องการของผู้ใช้บริการ ข้อจำกัด และศักยภาพของศูนย์ในปัจจุบัน

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มประชากรตัวอย่างในการวิจัยประกอบด้วยผู้สูงอายุ ผู้ดูแลหรือบุตรหลาน และผู้แทนนิติบุคคลจากโครงการหมู่บ้านจัดสรรจำนวน 3 โครงการ ได้แก่

- โครงการหมู่บ้านจัดสรรปิยวารมย์
- โครงการหมู่บ้านจัดสรรสถาพร
- โครงการหมู่บ้านจัดสรรบ้านฟ้ารังสิต

ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลบึงยี่โถ อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี โดยแต่ละโครงการมีจำนวนประชากรและผู้สูงอายุแตกต่างกันตามลักษณะการพัฒนาและขนาดพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (mixed methods research) โดยแบ่งออกเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ (Johnson et al., 2007) ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในทั้งสามโครงการ รวมจำนวนประชากร 1,467 คน โดยใช้สูตรการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของทาโร ยามาเนะ (Taro Yamane) กำหนดค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ร้อยละ 5 (Yamane, 1967) ส่งผลให้ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 315 คน ซึ่งถือว่าเพียงพอและเหมาะสมสำหรับการศึกษาพฤติกรรมและทัศนคติของผู้สูงอายุในระดับชุมชน

สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างคัดเลือกโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยเน้นผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ที่มีประสบการณ์ตรง มีบทบาทเกี่ยวข้อง หรือมีความรู้เฉพาะด้านที่สอดคล้องกับประเด็นการศึกษา (Etikan et al., 2016) การกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างพิจารณาจากหลักความพอเพียงของข้อมูล (data sufficiency) และความอิ่มตัวของข้อมูล (data saturation) เป็นสำคัญ โดยตั้งเป้าหมายการสัมภาษณ์เชิงลึกประมาณ 30 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่เหมาะสมต่อการสะท้อนมุมมองที่หลากหลาย และเอื้อต่อการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกตามกรอบการวิจัยที่กำหนดไว้

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาจากการใช้เครื่องมือแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์เชิงลึกของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ สามารถสรุปผลได้ดังนี้

พฤติกรรมและรูปแบบการใช้บริการของผู้สูงอายุ

จากผลของการใช้เครื่องมือแบบสอบถามผู้สูงอายุ หรือครอบครัว จำนวน 315 ท่าน พบว่า ความต้องการและในด้านของความพึงพอใจ ผู้สูงอายุที่ใช้บริการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบึงยี่โถ มีระดับความพึงพอใจต่อการใช้บริการโดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งในกลุ่มผู้สูงอายุติดสังคมและกลุ่มผู้สูงอายุติดบ้าน แสดงให้เห็นว่า ศูนย์สามารถรองรับการใช้งานพื้นฐานของผู้สูงอายุได้ในภาพรวม โดยเฉพาะด้านการบริหารจัดการและด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งมีระดับความพึงพอใจสูงและมีความแปรปรวนต่ำ สะท้อนถึงการรับรู้ในทิศทางเดียวกันของผู้ใช้บริการส่วนใหญ่ ในด้านพฤติกรรมการใช้บริการ ผู้สูงอายุมีรูปแบบการใช้บริการที่แตกต่างกัน โดยบางส่วนเข้ามาใช้พื้นที่เพื่อทำกิจกรรมด้านสุขภาพหรือออกกำลังกาย ขณะที่บางส่วนเลือกใช้ศูนย์เป็นพื้นที่พักผ่อนหรือพบปะพูดคุยโดยไม่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ ความแตกต่างดังกล่าวสะท้อนว่าการใช้บริการของผู้สูงอายุไม่ได้มีรูปแบบเดียว และขึ้นอยู่กับลักษณะส่วนบุคคลและบริบททางสังคมของแต่ละราย เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านกิจกรรมและสังคมมีระดับความพึงพอใจต่ำกว่าด้านอื่น โดยอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งแตกต่างจากด้านอื่นที่อยู่ในระดับมาก ผลดังกล่าวสะท้อนพฤติกรรมการใช้บริการที่ผู้สูงอายุบางส่วนเลือกเข้าร่วมกิจกรรมเฉพาะบางประเภท หรือหลีกเลี่ยงการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มในบางช่วงเวลา

ตาราง 1 ผลการเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจของผู้สูงอายุที่มีต่อการใช้บริการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

ตารางสรุประดับความพึงพอใจต่อการใช้บริการศูนย์ผู้สูงอายุ						
จำแนกตามประเภทผู้สูงอายุ (ADL)						
ตัวชี้วัดความพึงพอใจ	ติดสังคม			ติดบ้าน		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
ด้านสุขภาพ	3.57	1.03	มาก	3.52	0.95	มาก
ด้านกิจกรรมและสังคม	3.45	0.67	ปานกลาง	3.35	0.67	ปานกลาง
ด้านสิ่งแวดล้อม	4.12	0.78	มาก	4.18	0.91	มาก
ด้านค่าใช้จ่าย	3.66	1.01	มาก	3.73	0.88	มาก
ด้านการบริหารจัดการ	4.41	0.68	มาก	4.36	0.69	มาก
ภาพรวม	4.04	0.4	มาก	4.05	0.41	มาก

ที่มา: จัดทำโดย ผู้วิจัย, 2568

จากผลของการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุ หรือครอบครัว พบว่า ความต้องการในด้านของความพึงพอใจผู้ใช้บริการส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อพื้นที่ บรรยากาศ และการดูแลจากเจ้าหน้าที่ของศูนย์ โดยมองว่าศูนย์เป็นพื้นที่ที่เอื้อต่อการใช้เวลาว่างและการพบปะผู้คน อย่างไรก็ตาม ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนพฤติกรรมในการเข้าร่วมกิจกรรมที่แตกต่างกัน โดยบางรายให้ความสำคัญกับความเป็นส่วนตัว และเลือกใช้พื้นที่มากกว่าการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ส่งผลให้การตัดสินใจใช้บริการขึ้นอยู่กับลักษณะของกิจกรรมและบรรยากาศการใช้งานในแต่ละช่วงเวลา โดยสรุป ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมการใช้บริการที่หลากหลาย และมีความต้องการที่แตกต่างกันในแต่ละด้าน แม้จะมีระดับความพึงพอใจต่อการใช้บริการโดยรวมอยู่ในระดับมาก แต่รูปแบบการใช้บริการและการเข้าร่วมกิจกรรมสะท้อนความแตกต่างของผู้ใช้บริการอย่างชัดเจน

รูปแบบการดำเนินงานของศูนย์ผู้สูงอายุ

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและนิติบุคคล เพื่อนำรูปแบบบริการมาปรับใช้เพื่อพัฒนาต่อไป รูปแบบการจัดตั้งและการดำเนินงานของศูนย์มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เริ่มจากการริเริ่มโดยหน่วยงานภาครัฐในระดับท้องถิ่น ก่อนจะถ่ายโอนบทบาทการบริหารจัดการไปยังผู้สูงอายุในพื้นที่ โดยสามารถวิเคราะห์ผลการศึกษาออกเป็นประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

- ลักษณะการจัดตั้งศูนย์และบทบาทของหน่วยงานรัฐในระยะเริ่มต้น ผลการสัมภาษณ์พบว่า หน่วยงาน เทศบาล ทำหน้าที่เป็นผู้ริเริ่มและจัดตั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตั้งแต่ระยะเริ่มต้น โดยมีบทบาทครอบคลุมตั้งแต่การคัดเลือกพื้นที่ที่เหมาะสม การปรับปรุงอาคารและพื้นที่ใช้งานให้สอดคล้องกับสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ การจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกและอุปกรณ์ออกกำลังกาย ตลอดจนการกำหนดแนวนโยบายและกรอบการดำเนินงานของศูนย์ในช่วงแรกของการเปิดให้บริการ ในช่วงระยะเวลาเริ่มต้นประมาณสามเดือนแรก เทศบาลจะเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการดูแลศูนย์ กำหนดทิศทางการดำเนินงาน ระดมจิตอาสา และเชิญชวนผู้สูงอายุในพื้นที่เข้ามาเป็นสมาชิกของศูนย์ จากนั้นจึงมีการจัดตั้งคณะกรรมการที่ประกอบด้วยผู้สูงอายุเพื่อเข้ามารับบทบาทในการดูแลและบริหารจัดการศูนย์ต่อไป ลักษณะการดำเนินงานดังกล่าวสะท้อนรูปแบบการจัดตั้งศูนย์ที่เน้นการวางระบบจากภายนอก ก่อนจะค่อย ๆ ส่งมอบบทบาทการบริหารให้แก่ผู้ใช้บริการในระยะยาว

- โครงสร้างบุคลากร งบประมาณ และทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงาน ผลการสัมภาษณ์ชี้ให้เห็นว่า การดำเนินงานของศูนย์ใช้บุคลากรประจำในจำนวนจำกัด โดยในแต่ละศูนย์มีเจ้าหน้าที่ประจำประมาณสองคน ซึ่งถือว่าเพียงพอ เนื่องจากผู้สูงอายุแม้จะมีสมาชิกจำนวนมาก แต่ไม่ได้เข้ามาใช้บริการพร้อมกันทั้งหมด ในกรณีที่มีผู้ใช้บริการจำนวนมากในช่วงกิจกรรมพิเศษ คณะกรรมการผู้สูงอายุจะเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือในการดูแลเพิ่มเติม ในด้านงบประมาณ ศูนย์ได้รับการสนับสนุนงบประมาณรายเดือนจากเทศบาลสำหรับค่าใช้จ่ายประจำ เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าแม่บ้าน เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย และค่าครูหรือวิทยากรสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังมีงบประมาณก้อนแรกสำหรับการปรับปรุงอาคารและพื้นที่ใช้งาน ซึ่งเป็นต้นทุนเริ่มต้นที่จำเป็นต่อการเปิดดำเนินการของศูนย์ โครงสร้างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการดำเนินงานของศูนย์ต้องอาศัยทั้งงบประมาณดำเนินงานประจำ และการลงทุนด้านกายภาพในระยะเริ่มต้นควบคู่กัน

- ปัญหาในการดำเนินงานด้านบุคลากรและการใช้พื้นที่ ผลการสัมภาษณ์พบว่า ปัญหาสำคัญประการหนึ่ง ในการดำเนินงานของศูนย์คือ ประเด็นด้านบุคลากรจิตอาสา โดยเฉพาะกรณีที่จิตอาสาซึ่งเข้ามาสอนหรือจัดกิจกรรมเริ่มแสดงความ คาดหวังเรื่องค่าตอบแทนหรือค่าใช้จ่าย เมื่อทราบว่าศูนย์มีการจัดจ้างครูหรือวิทยากรบางส่วนเป็นเงิน ปัญหานี้ถูกมองว่าเป็นประเด็นที่ควบคุมได้ยาก เนื่องจากเกี่ยวข้องกับทัศนคติและจิตสำนึกของแต่ละบุคคล อีกประเด็นหนึ่งที่พบคือ ความไม่พึงพอใจของผู้สูงอายุบางส่วนต่อการใช้พื้นที่ร่วมกับคนอื่น เนื่องจากศูนย์เป็นพื้นที่ส่วนกลางที่เปิดให้สมาชิกกลุ่มอื่นเข้ามาใช้บริการ เช่น สระว่ายน้ำหรือฟิตเนส ผู้สูงอายุบางรายแสดงความรู้สึกรำคาญและไม่ต้องการให้มีการใช้พื้นที่ร่วม อย่างไรก็ตาม ผลการสัมภาษณ์ระบุว่า ปัญหาดังกล่าวมีแนวโน้มลดลงเมื่อเวลาผ่านไปและเกิดความเคยชินในการใช้พื้นที่ร่วมกัน

- ความเป็นไปได้และเงื่อนไขในการขยายศูนย์ไปยังหมู่บ้านจัดสรร ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การขยายศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไปยังหมู่บ้านจัดสรรมีความเป็นไปได้ แต่มีเงื่อนไขสำคัญหลายประการ โดยเฉพาะประเด็นด้านการเข้าถึงพื้นที่ หมู่บ้านที่มีระบบรักษาความปลอดภัยเข้มงวดอาจสร้างข้อจำกัดในการเข้าใช้บริการของผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังพบว่าการเปิดศูนย์ในพื้นที่ใกล้เคียงกันมากเกินไปอาจส่งผลให้จำนวนสมาชิกของแต่ละศูนย์ถูกกระจายออก ส่งผลต่อความหลากหลายของกลุ่มผู้ใช้บริการและความสัมพันธ์ทางสังคมภายในศูนย์ ในกรณีที่ภาคเอกชนต้องการนำรูปแบบศูนย์ไปดำเนินการ ผลการสัมภาษณ์สะท้อนว่า รูปแบบบริการจำเป็นต้องถูกออกแบบให้สอดคล้องกับลักษณะและความคาดหวังของกลุ่มลูกค้า เช่น ผู้สูงอายุในหมู่บ้านราคาสูงอาจต้องการการดูแลที่มีความเฉพาะด้านมากขึ้น และรูปแบบการเก็บค่าบริการย่อมแตกต่างจากศูนย์ในชุมชนทั่วไป

- ความร่วมมือกับชุมชนและนิติบุคคลในการบริหารจัดการศูนย์ ผลการสัมภาษณ์พบว่า การดำเนินงานร่วมกับนิติบุคคลในหมู่บ้านจัดสรรต้องอยู่ภายใต้กรอบกฎหมายจัดสรร ซึ่งไม่สามารถบังคับให้ดำเนินการได้ ความสำเร็จของศูนย์จึงขึ้นอยู่กับความต้องการของคนในหมู่บ้านและท่าทีของนิติบุคคลเป็นสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลยกตัวอย่างกรณีที่ศูนย์ในบางหมู่บ้านไม่สามารถดำเนินงานต่อได้ เนื่องจากปัญหาการบริหารจัดการ ในขณะที่บางพื้นที่ซึ่งมีทรัพยากรจำกัดกลับสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องจากการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ และมีข้อตกลงด้านค่าใช้จ่ายที่ชัดเจน

- แนวโน้มการพัฒนาารูปแบบศูนย์ในอนาคตจากมุมมองผู้ให้ข้อมูล ผลการสัมภาษณ์สะท้อนแนวคิดการพัฒนาศูนย์ในอนาคตไปสู่รูปแบบพื้นที่ที่รองรับคนหลายช่วงวัย โดยเป็นพื้นที่ส่วนกลางที่ทุกวัยสามารถใช้งานร่วมกันได้ แต่มีการออกแบบ

พื้นที่ย่อยให้เหมาะสมกับแต่ละช่วงวัย แนวคิดดังกล่าวถูกมองว่า เป็นรูปแบบที่ช่วยลดการแบ่งแยกและเพิ่มการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ นอกจากนี้ ยังมีการกล่าวถึงแนวคิดการพัฒนาบริการที่เชื่อมโยงกับการดูแลผู้สูงอายุในระยะท้ายของชีวิต โดยครอบคลุมทั้งการดูแลและการจัดการเรื่องที่เกี่ยวข้องหลังการเสียชีวิต

ประเด็นที่ควรพัฒนาบริการของศูนย์

จากผลของการใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ความต้องการที่จะอยากให้พัฒนาบริการของศูนย์ ผู้สูงอายุปรากฏชัดในบางมิติของการให้บริการ แม้ผู้ใช้บริการจะมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานของศูนย์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก แต่ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพสะท้อนตรงกันว่า ยังมีบางด้านของการให้บริการที่ผู้สูงอายุรับรู้ว่าจะไม่ตอบสนองต่อความต้องการได้อย่างเหมาะสม ผลจากแบบสอบถามแสดงให้เห็นว่า ด้านกิจกรรมและสังคมเป็นด้านที่มีระดับความพึงพอใจต่ำกว่าด้านอื่นๆ อย่างชัดเจน ทั้งในกลุ่มผู้สูงอายุติดสังคมและกลุ่มติดบ้าน โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่ด้านการบริหารจัดการ สิ่งแวดล้อม สุขภาพ และค่าใช้จ่ายยังคงอยู่ในระดับมาก ผลดังกล่าวสะท้อนว่า ความต้องการในการพัฒนาบริการของผู้ใช้บริการไม่ได้กระจายตัวในทุกด้าน แต่กระจุกตัวอยู่ที่รูปแบบและลักษณะของกิจกรรมที่จัดให้ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกช่วยอธิบายผลดังกล่าว โดยผู้สูงอายุบางส่วนระบุว่า กิจกรรมออกกำลังกายและกิจกรรมกลุ่มบางประเภทไม่สอดคล้องกับความต้องการหรือรูปแบบการใช้บริการของตนเอง อีกทั้งการจัดกิจกรรมในลักษณะกลุ่มอาจทำให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้ใช้บริการบางกลุ่ม ส่งผลให้ผู้สูงอายุรายอื่นรู้สึกอึดอัดและเลือกไม่เข้าร่วมกิจกรรม แม้สถานการณ์ดังกล่าวจะเกิดขึ้นในวงจำกัด แต่สะท้อนถึงข้อจำกัดของรูปแบบกิจกรรมที่มีอยู่ในปัจจุบัน

โดยสรุป ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ความต้องการในการพัฒนาบริการของผู้สูงอายุไม่ได้เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานหรือการบริหารจัดการเป็นหลัก แต่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรม การออกกำลังกาย และรูปแบบกิจกรรมกลุ่มให้สอดคล้องกับความแตกต่างของผู้ใช้บริการในชุมชน ความต้องการดังกล่าวปรากฏอย่างสอดคล้องกันทั้งจากข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

อภิปรายผล

ผลการศึกษาครั้งนี้สะท้อนลักษณะการใช้บริการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไปยังในสองมิติหลัก ได้แก่ มิติด้านคุณภาพพื้นที่และการบริหารจัดการศูนย์ และมิติด้านประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยผลจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้สูงอายุ ครอบครัว ผู้แทนนิติบุคคลหมู่บ้านจัดสรร ผู้เชี่ยวชาญ ผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ศูนย์ ให้ข้อค้นพบในทิศทางสอดคล้องกัน

ผลการวิเคราะห์แบบสอบถามจำแนกตามประเภทผู้สูงอายุ (ADL) พบว่า ผู้สูงอายุติดสังคมและผู้สูงอายุติดบ้านมีระดับความพึงพอใจต่อการใช้บริการโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการบริหารจัดการและด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง สะท้อนว่า ผู้ใช้บริการส่วนใหญ่รับรู้คุณภาพการจัดการและสภาพแวดล้อมของศูนย์ไปในทิศทางเดียวกัน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเยียวยา (healing environment) ซึ่งชี้ว่าสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย สบาย และเหมาะสมต่อการใช้งาน มีบทบาทสำคัญต่อการรับรู้คุณภาพชีวิตและความพึงพอใจของผู้ใช้พื้นที่

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุและครอบครัวสนับสนุนข้อค้นพบดังกล่าว โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุถึงความพึงพอใจต่อพื้นที่ บรรยากาศ และการดูแลจากเจ้าหน้าที่ของศูนย์ และมองว่าศูนย์เป็นพื้นที่ที่เอื้อต่อการใช้ชีวิตในช่วงกลางวันและการใช้เวลาว่างของผู้สูงอายุ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดการสูงวัยในถิ่นเดิม (aging in place) ที่เน้นการจัดระบบบริการและสภาพแวดล้อมให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่ที่คุ้นเคยได้อย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

ในขณะเดียวกัน ผลการสัมภาษณ์ผู้แทนนิติบุคคลหมู่บ้านจัดสรรสะท้อนมุมมองในเชิงการบริหารจัดการพื้นที่ส่วนกลาง โดยระบุว่าการจัดตั้งและดำเนินงานศูนย์ผู้สูงอายุภายในหมู่บ้านจำเป็นต้องพิจารณาความเหมาะสมของพื้นที่ การเข้าถึงบริการของผู้สูงอายุ และการดูแลรักษาพื้นที่ร่วมกับผู้อยู่อาศัยกลุ่มอื่น มุมมองดังกล่าวสอดคล้องกับวรรณกรรมด้านการจัดการชุมชนและการมีส่วนร่วม ซึ่งชี้ว่านิติบุคคลหรือองค์กรกลางมีบทบาทสำคัญในการกำกับดูแลพื้นที่ส่วนกลางและการตัดสินใจเชิงนโยบายที่ส่งผลต่อความต่อเนื่องของโครงการในระดับชุมชน

แม้ว่าระดับความพึงพอใจต่อการใช้บริการในภาพรวมจะอยู่ในระดับมาก แต่ผลแบบสอบถามพบว่า ด้านกิจกรรมและสังคมมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งในกลุ่มผู้สูงอายุติดสังคมและกลุ่มผู้สูงอายุติดบ้าน และเป็นด้านเดียวที่มีระดับความพึงพอใจต่ำกว่าด้านอื่นอย่างชัดเจน ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่า รูปแบบกิจกรรมที่จัดให้ยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้บริการได้อย่างครอบคลุม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุช่วยอธิบายประเด็นดังกล่าว โดยผู้ให้ข้อมูลระบุว่า กิจกรรมออกกำลังกายและกิจกรรมกลุ่มบางประเภทไม่สอดคล้องกับความต้องการหรือรูปแบบการใช้บริการของผู้สูงอายุบางราย อีกทั้งยังพบประสบการณ์เกี่ยวกับการรวมกลุ่มของผู้ใช้บริการบางกลุ่ม ซึ่งส่งผลให้ผู้สูงอายุรายอื่นรู้สึกอึดอัดและหลีกเลี่ยงการเข้าร่วมกิจกรรม ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดศูนย์ออกแบบประสบการณ์สำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งเน้นว่าการจัดกิจกรรมควรคำนึงถึงความหลากหลายของความสามารถ ความสนใจ และรูปแบบปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ เมื่อพิจารณาร่วมกับมุมมองของผู้แทนนิติบุคคล พบว่า ประเด็นการใช้พื้นที่ร่วมและบรรยากาศการใช้งานมีความเชื่อมโยงกับการบริหารจัดการพื้นที่ส่วนกลางของหมู่บ้านโดยตรง โดยนิติบุคคลต้องคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการใช้พื้นที่ของผู้สูงอายุและผู้อยู่อาศัยกลุ่มอื่น ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design) ซึ่งเน้นการออกแบบและการจัดการพื้นที่ให้สามารถรองรับผู้ใช้ที่มีความแตกต่างได้อย่างเท่าเทียมและลดความขัดแย้งในการใช้งานร่วมกัน

ผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ศูนย์แสดงให้เห็นกลไกการดำเนินงานของศูนย์ที่เริ่มจากการริเริ่มและวางระบบโดยหน่วยงานท้องถิ่นในระยะเริ่มต้น ก่อนถ่ายโอนบทบาทการบริหารจัดการไปยังคณะกรรมการผู้สูงอายุในพื้นที่ พร้อมทั้งสะท้อนทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงานจริงและข้อจำกัดเชิงปฏิบัติการ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับวรรณกรรมด้านการบริหารจัดการบริการสังคมในระดับชุมชน ซึ่งชี้ว่าการมีหน่วยงานหลักทำหน้าที่วางระบบในช่วงเริ่มต้นเป็นปัจจัยสำคัญต่อความต่อเนื่องของการดำเนินงานในระยะยาว

โดยสรุป ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุบึงยี่โถมีความเข้มแข็งด้านพื้นที่ สภาพแวดล้อม และการบริหารจัดการ ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดด้านการสูงวัยในถิ่นเดิมและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเฝ้าระวัง ในขณะที่ยังมีด้านกิจกรรมและสังคมยังปรากฏข้อจำกัดในเชิงประสบการณ์ของผู้ใช้บริการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดศูนย์ออกแบบประสบการณ์และการออกแบบเพื่อทุกคน ทั้งนี้ มุมมองของผู้แทนนิติบุคคลช่วยขยายความเข้าใจถึงบทบาทของการบริหารจัดการพื้นที่ส่วนกลางและการตัดสินใจเชิงนโยบาย ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการดำเนินงานและการขยายรูปแบบศูนย์ผู้สูงอายุในบริบทหมู่บ้านจัดสรร

ข้อเสนอแนะ

แนวทางการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานของศูนย์

- **ด้านการบริหารจัดการศูนย์** ควรรักษารูปแบบการดำเนินงานที่เริ่มจากการสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระยะเริ่มต้น และค่อยถ่ายโอนบทบาทการบริหารจัดการไปยังคณะกรรมการผู้สูงอายุในพื้นที่ เนื่องจากรูปแบบดังกล่าวช่วยสร้างความเป็นเจ้าของร่วมของผู้ใช้บริการและส่งเสริมความต่อเนื่องของการดำเนินงานในระยะยาว นอกจากนี้ ควรกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคลากรและจิตอาสาให้ชัดเจน รวมถึงวางระบบสนับสนุนด้านงบประมาณและทรัพยากรอย่างเหมาะสม เพื่อให้ศูนย์สามารถดำเนินกิจกรรมและบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- **ด้านความร่วมมือกับนิติบุคคลหมู่บ้านจัดสรร** การดำเนินงานของศูนย์ในบริบทหมู่บ้านจัดสรรจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกับนิติบุคคลซึ่งมีบทบาทในการบริหารจัดการพื้นที่ส่วนกลาง ดังนั้นการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานควรส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยและนิติบุคคลตั้งระยะเริ่มต้น เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับบทบาทของศูนย์ รวมถึงกำหนดแนวทางการใช้พื้นที่ส่วนกลาง และการสนับสนุนทรัพยากรร่วมกันอย่างชัดเจน

- **ด้านการขยายศูนย์ไปยังหมู่บ้านจัดสรรอื่น** ควรพิจารณาปัจจัยด้านความเหมาะสมของพื้นที่ การเข้าถึงบริการของผู้สูงอายุ และศักยภาพของการบริหารจัดการในแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ โดยเฉพาะหมู่บ้านที่มีระบบรักษาความปลอดภัยหรือข้อจำกัดด้านการเข้าออกพื้นที่ ซึ่งอาจส่งผลต่อการใช้บริการของผู้สูงอายุและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ควรวางแผนการกระจายตำแหน่งของศูนย์ให้เหมาะสม เพื่อไม่ให้เกิดการกระจายตัวของสมาชิกมากเกินไปจนกระทบต่อกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมภายในศูนย์

แนวทางการพัฒนาบริการของศูนย์

- **ด้านกิจกรรมของศูนย์** ควรมีการปรับรูปแบบกิจกรรมให้มีความหลากหลายและสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุที่มีความแตกต่างกันทั้งด้านสุขภาพ ความสนใจ และรูปแบบการใช้ชีวิต โดยเฉพาะกิจกรรมออกกำลังกายและกิจกรรมกลุ่ม ซึ่งจากผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุบางส่วนยังไม่เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นการออกแบบกิจกรรมควรคำนึงถึงความยืดหยุ่นและเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุสามารถเลือกเข้าร่วมกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเองได้มากขึ้น

- **ด้านการใช้พื้นที่ของศูนย์** ควรให้ความสำคัญกับการจัดสภาพแวดล้อมและการบริหารจัดการพื้นที่ร่วมกับผู้อยู่อาศัยกลุ่มอื่น เนื่องจากในบางกรณีผู้สูงอายุอาจรู้สึกไม่สะดวกต่อการใช้พื้นที่ร่วมกับคนอื่น ดังนั้นการออกแบบพื้นที่และการจัดกิจกรรมควรคำนึงถึงความเหมาะสมของช่วงวัย รวมถึงการกำหนดช่วงเวลาใช้พื้นที่หรือการจัดพื้นที่เฉพาะสำหรับกิจกรรมของผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดบรรยากาศการใช้งานที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการ

- **ด้านการพัฒนาระบบบริการในระยะยาว** ศูนย์ควรเตรียมความพร้อมในการรองรับความต้องการของผู้สูงอายุที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและมีภาวะพึ่งพิงมากขึ้นในอนาคต โดยการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบบริการที่เชื่อมโยงการส่งเสริมสุขภาพ การฟื้นฟูสมรรถภาพ และการดูแลระยะยาวเข้าด้วยกัน รวมถึงการประสานความร่วมมือกับครอบครัว ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ศูนย์สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในระดับชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

บรรณานุกรม

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2564). *คู่มือระบบดูแลและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุในระดับพื้นที่*. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- โกศล จิงเสถียรทรัพย์. (2561). การจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาในสถานพยาบาลเชิงพุทธ. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 2(2), 92–110. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jmb/article/view/240188>
- ณฤดี จันทร์จารวงศ์. (2557). *แนวทางการปรับปรุงพื้นที่ภายในโครงการพักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุ* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไตรรัตน์ จารุทัศน์. (2561). *การออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design)*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เทศบาลเมืองบึงยี่โก. (ม.ป.ป.). *ศูนย์การแพทย์และฟื้นฟูบึงยี่โก*.
<https://www.buengyitho.go.th/public/list/data/index/menu/1273>
- ธรรมบุญ มิตรเทวิน. (2561). *การศึกษารูปแบบโมเดลธุรกิจของการพัฒนาศูนย์ดูแลผู้สูงอายุเฉพาะกลางวันสำหรับโครงการหมู่บ้านจัดสรร* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม้ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2549). *สวัสดิการผู้สูงอายุ : แนวคิดและวิธีปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์*. บริษัท มิสเตอร์ก๊อปปี้ (ประเทศไทย).
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2550). *กลไกการดำเนินงานเพื่อความยั่งยืนของศูนย์เอนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน*. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2567). *ระบบสวัสดิการทางสังคม : แนวทางเพื่อเติมความสุขผู้สูงอายุไทยอย่างยั่งยืน*. มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2567*. กลุ่มบริการและเผยแพร่ข้อมูลสถิติ กองสถิติพยากรณ์.
- Etikan, I., Musa, S. A., & Alkassim, R. S. (2016). Comparison of convenience sampling and purposive sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5(1), 1-4.
<https://doi.org/10.11648/j.ajtas.20160501.11>
- Hopman-Rock, M., van Hirtum, H., de Vreede, P., & Freiburger, E. (2019). Activities of daily living in older community-dwelling persons: A systematic review of psychometric properties of instruments. *Aging Clinical and Experimental Research*, 31(6), 917–925. <https://doi.org/10.1007/s40520-018-1034-6>
- Johnson, R. B., Onwuegbuzie, A. J., & Turner, L. A. (2007). Toward a definition of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1(2), 112–133. <https://doi.org/10.1177/1558689806298224>
- Yamane, T. (1967). *Statistics: An introductory analysis* (2nd ed.). Harper and Row.